

แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้าน
ของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

**Collection Method for Conservation of Herbal Local Wisdom
Knowledge in Bang Toei Sub-District, Mueang District,
Chachoengsao Province**

วัชรีย์ ปันนิยม และ ลักคณา น้อยสว่าง

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Watcharee Punniyom and Lakhana Noisawang

Rajabhat Rajanagarindra University

Corresponding Author, E-mail : watcharee.pun@rru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นถิ่น และแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย วิธีการศึกษาเป็นระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative research) โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้สูงอายุระหว่าง 60 – 80 ปี ของชุมชนตำบลบางเตย จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) สมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในชีวิตประจำวันในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ จำนวน 21 ชนิด ส่วนพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ประโยชน์เป็น ใบ ลำต้น ราก ผล เหง้า และน้ำยาง สรรพคุณรักษาอาการเป็นยารักษาภายนอกและภายใน ชุมชนมีผู้ทรงภูมิปัญญาด้านสมุนไพร จำนวน 3-5 คน การถ่ายทอดองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้านที่มีประสบการณ์และการถ่ายทอดตามแบบบรรพบุรุษ โดยการลงมือปฏิบัติตามโรคที่ใช้สมุนไพรรักษาส่วนใหญ่ เป็นการป้องกันโรค ดูแลสุขภาพอาการแก้ไข้ อาการอักเสบ แผลพุพอง อาการเกี่ยวกับทางเดินอาหาร โดยการใช้เป็นยาสมุนไพร และนำมาปรุงเป็นอาหาร ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้คนชุมชนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพ ส่งเสริมสนับสนุนการปลูกพืชสมุนไพร พัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้าน 2) แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย มีความต้องการสาธารณสุขอำเภอมาแนะนำความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน มีการ

* วันที่รับบทความ : 24 ตุลาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 7 พฤศจิกายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 13 พฤศจิกายน 2567

จัดทำแผนพับความรู้สมุนไพร เชื้อยวิทยากรอบรรณความรู้การใช้สมุนไพร สรรพคุณ รวมทั้งการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรเหมาะสมกับผู้สูงอายุในชุมชน

คำสำคัญ : การจัดเก็บองค์ความรู้; สมุนไพรพื้นบ้าน; การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

Collection method for conservation of herbal local wisdom knowledge in Bang Toei sub-district, Mueang district, Chachoengsao province, It focused on gathering indigenous knowledge related to local herbs and strategies for conserving this knowledge of people in Bang Toei community. The research methodology involved qualitative research methods, including document analysis, in-depth interviews, and focus group discussions. Purposive sampling was used to select 30 elderly participants aged between 60 and 80 years from the Bang Tae community.

The study revealed: 1) There are 21 types of local herbs commonly used in daily life by the elderly to maintain their health. These herbs, including leaves, stems, roots, fruits, bulbs, and latex, have medicinal properties for both internal and external treatment. The community has 3-5 knowledgeable individuals in herbal medicines who pass on their knowledge, and often learned from practices from experienced traditional healers. The predominant use of herbal medicines in the community is for disease prevention, healthcare, fever relief, wound healing, inflammation, and digestive issues through both herbal medicine and food ingredients. Community leaders play a vital role in raising awareness about the importance of local herbs in disease treatment and health promotion, as well as supporting the cultivation of herbal plants and developing local herbal products. 2) Knowledge collecting methods to preserve local wisdom of herbs in Bang Toei Sub-District include providing knowledge resources on local herbs through the creation of informational brochures and expert-training sessions to educate the community on herbal usage and properties organized by the district public health and product development suitable for the elderly population

Keywords : knowledge preservation; local herbs; conservation of local wisdom

บทนำ

การลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID 19) นั้น ชาวบ้านมีความสนใจนำพืชสมุนไพรที่สามารถใช้บริโภคเป็นอาหาร เป็นยาเพื่อป้องกันสร้างภูมิคุ้มกันโรคเบื้องต้น การดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ประโยชน์จากที่ขึ้นตามฤดูกาลในแหล่งธรรมชาติ หรือทั้งที่ปลูกเองบริเวณที่อยู่อาศัยโดยปลอดภัยจากสารพิษ ในช่วงที่สถานการณ์มีการแพร่ระบาดมาก ๆ ผู้นำชุมชนได้มีการนำพืชสมุนไพรมาจ่ายแจกชาวบ้านทั้งนำไปรับประทาน ต้มกล้ำเพื่อขยายพันธุ์ให้มากขึ้น โดยเฉพาะฟ้าทะลายโจร กระชาย เป็นต้น และปรุงนํ้ามะม่วง

ท่าวมะนาวโห้ให้คนในชุมชนตีบป้องกันโรคไข้หวัด บรรเทาอาการไอ เจ็บคอ เสริมภูมิคุ้มกัน ส่วนผู้สูงอายุในชุมชนมีการนำสมุนไพรมาใช้ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น อาทิ สมุนไพรใช้ควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ความดันโลหิตสูง การปวดเมื่อยตามร่างกาย การนำสมุนไพรมาใช้ดูแลสุขภาพนี้ ชาวบ้านมีการลองผิดลองถูก จากการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการทดลองใช้ แต่ยังคงขาดแนวทางการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นระบบ ไม่มีการจดบันทึกบางครั้งสูตรหรือตำรับยาใช้ดูแลสุขภาพแบบเดียวกันก็ใช้กับบุคคลไม่เหมือนกันขึ้นตามระบบธาตุของร่างกายด้วย การจัดเก็บองค์ความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อดูแลสุขภาพเบื้องต้นโดยมีการพึ่งพาตนเองได้ รักษาสุขภาพให้แข็งแรง เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับตนเอง ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่ว่า “ถ้าเราดูแลสุขภาพของเราให้แข็งแรงด้วยการกินอยู่ให้ถูกหลัก พืชสมุนไพรในชุมชนมีทั้งเกิดขึ้นตามธรรมชาติและปลูกเอง จุดเริ่มมาจากการดำเนินชีวิตที่มีของเคยชินกับวิถีความเป็นอยู่ที่รุ่นพ่อแม่บอกเล่ากันมา พืช ผัก กล้วยา แม้พืชที่บางคนคิดว่า เป็นวัชพืชก็สามารถเป็นยาได้ ปัญหาเราไม่เคยจัดเก็บให้ความสำคัญ คิดแต่ว่าป่วยต้องไปหาหมอ ถ้าสุขภาพเราแข็งแรงจากภายใน ภายในเราก็แข็งแรงเช่นกัน” สอดคล้องภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดฉะเชิงเทรา (พ.ศ. 2566-2570) (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2566 : 303) มุ่งเน้นประเด็นการพัฒนาที่ 3 พัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการสังคมและสร้างความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนทุกช่วงวัย โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยส่งเสริมให้จัดโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชนสู่สังคมเป็นสุข โครงการพัฒนาชุมชนส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ครัวเรือนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีส่วนร่วมการพัฒนา การนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ที่มีในตนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ส่งเสริมแบบมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อสอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาที่ 4 บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาที่สำคัญ เพื่อการบริหารจัดการให้ชุมชนเป็นเมืองที่น่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขอย่างยั่งยืนในอนาคต เน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ที่มีคุณค่า มีความโดดเด่น เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่สามารถส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเอง โดยเฉพาะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุกลุ่มพึ่งพิงมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เกิดประโยชน์ด้านการเป็นแหล่งอาหาร สามารถอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอดเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน

จากแนวคิดข้างต้นคณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนการดูแลสุขภาพจากพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน โดยผ่านกิจกรรมร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ชนิดสมุนไพร สรรพคุณ การนำไปใช้ประโยชน์สมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อหาแนวทาง

รูปแบบการจัดเก็บองค์ความรู้ การถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไป ส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเพื่อสืบทอดและดำรงรักษาไว้ โดยการพึ่งพาตนเองได้ภายใต้ “วิถีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง มั่งคั่ง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นถิ่น ของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative research) โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ประกอบด้วยข้อมูลชนิดของสมุนไพรพื้นบ้าน สรรพคุณ การนำภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้านไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การจัดเก็บองค์ความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การนำสมุนไพรไปใช้บริโภคเป็นอาหาร เป็นยา ผลผลิตจากสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. สืบค้นข้อมูลพื้นฐาน สภาพทั่วไปในพื้นที่ของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยประสานพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ได้ข้อมูลทั่วไปในระดับพื้นที่หลังจากนั้นเข้าชุมชนเพื่อประสานผู้นำชุมชนและทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านทั้งทำการสัมภาษณ์ สังเกต และการบันทึกภาพที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
2. ดำเนินการขออนุญาตเข้าพื้นที่เพื่อศึกษาองค์ความรู้การใช้ประโยชน์ของสมุนไพรพื้นบ้าน แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ วิธีการถ่ายทอดความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน คณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยใช้การสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน และนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้ดูแลสุขภาพ อาทิ ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ เป็นต้น โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 30 คน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยเป็นกลุ่มผู้สูงอายุระหว่าง 60 – 80 ปี ไม่มีโรคประจำตัวร้ายแรง มีสุขภาพแข็งแรง สามารถเดินทางร่วมโครงการวิจัยได้ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบก่อนหิมะหรือแบบลูกโซ่ คือ สอบถามตัวอย่างเริ่มแรกจากผู้รู้ในชุมชนที่มีความรู้เป็นที่เชื่อถือของชุมชน จากนั้นเลือกจากการแนะนำต่อกันไปหรือกล่าวอ้างถึงหรือแบบสายใยเชื่อมโยง (ประไพพิมพ์ สุธีวสินนทร์ และประสพชัย พสุนนท์, 2559 : 37-38) จากกลุ่มบุคคลที่รู้จักและใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านให้ข้อมูลเชิงลึก ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นกลุ่มที่ใช้ชีวิตอาศัยอยู่ในชุมชนมานาน สัญชาติไทย เพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นผู้รู้จักพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่อยู่ในท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ เผยแพร่ภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง อาทิ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน บุคคลที่มีองค์ความรู้ด้านสมุนไพร เป็นต้น ข้อมูลกลุ่มผู้สูงอายุระหว่าง 60 – 80 ปี ของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันแบบการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 30 คน

เครื่องมือวิจัย (การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพ)

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบเกี่ยวกับสรรพคุณสมุนไพรการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สมุนไพรพื้นบ้าน
2. การสนทนากลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นกลุ่มผู้สูงอายุระหว่าง 60 – 80 ปี บุคคลที่รู้จักและใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านให้ข้อมูลเชิงลึกได้ ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นกลุ่มที่ใช้ชีวิตอาศัยอยู่ในชุมชนมานาน เพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นผู้รู้จักพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่อยู่ในท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ เผยแพร่ภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. คณะผู้วิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. สืบหาข้อมูลพื้นฐาน สภาพทั่วไปในพื้นที่ของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยประสานพื้นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและสำรวจข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านโดยการสัมภาษณ์ สังเกต และการบันทึกภาพที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ณ ที่ว่าการผู้ใหญ่บ้านสันต์ เกษมสุข โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานผู้รู้ ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 3 ครั้ง เพื่อนำข้อมูลมาจัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จัดสนทนากลุ่ม 3. จัดการสนทนากลุ่มย่อยครั้งที่ 1 ดำเนินการขอเข้าพื้นที่เพื่อศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สาระสำคัญให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ด้านการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรพื้นบ้าน

แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ วิธีการถ่ายทอดความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน คณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยใช้การสนทนากลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นกลุ่มผู้สูงอายุระหว่าง 60 – 80 ปี บุคคลที่รู้จักและใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านให้ข้อมูลเชิงลึกได้ ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นกลุ่มที่ใช้ชีวิตที่อาศัยอยู่ในชุมชนมานาน เพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นผู้รู้จักพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่อยู่ในท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการอนุรักษ์ เผยแพร่ภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง อาทิ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน บุคคลที่มีองค์ความรู้ด้านสมุนไพร เป็นต้น จำนวนทั้งสิ้น 30 คน ก่อนการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยมีการชี้แจงถึงรายละเอียดวัตถุประสงค์การทำวิจัย และขออนุญาตทำการสัมภาษณ์และบันทึกเสียง เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลแบบเจาะลึก โดยใช้เครื่องมือวิจัยที่ผ่านการพัฒนาและการตรวจจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมีข้อความทั้งหมดจำนวน 13 ข้อ ใช้เวลาตอบ ประมาณ 120 นาที ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถพักเพื่อผ่อนคลายได้ทุก 30 นาที แบ่งสนทนากลุ่มละ 6 คน จำนวน 5 กลุ่ม รวมจำนวน 30 คน

4. รวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และตีความหมาย ที่เกี่ยวข้องการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน ชุมชนบางเตย สรุปข้อมูลจากการจัดทำกรสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากการสนทนากลุ่มย่อยครั้งที่ 1 เพื่อนำข้อมูลร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มสนทนากลุ่มย่อยอีกครั้ง เป็นการตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน สอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่ต้องการของชุมชน เพื่อคณะผู้วิจัยได้จัดเตรียมวิทยากรมาให้ความรู้และลงมือฝึกปฏิบัติร่วมกัน

5. จัดการสนทนากลุ่มย่อยครั้งที่ 2 นำข้อมูลที่ร่วมวิเคราะห์กับชุมชนมาทบทวนความถูกต้องของข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับรายชื่อ สรรพคุณของสมุนไพร และแหล่งที่สามารถสืบเสาะหาได้ทั้งชนิดและปริมาณวิธีการใช้ หลังจากได้ข้อมูลที่ถูกต้องแล้ว ทำการรวบรวมข้อมูล เพื่อการจัดเป็นเอกสารเพื่อเผยแพร่ต่อไป จัดกิจกรรมให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติการทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรโดยที่มวิทยากร

6. จัดการสนทนากลุ่มย่อยครั้งที่ 3 ค้นองค์ความรู้ให้กับชุมชน จัดกิจกรรมลงมือปฏิบัติสร้างผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร เนื่องจากส่วนใหญ่ผู้สูงวัยในชุมชนมีความต้องการใช้ประโยชน์ สามารถผลิตใช้เองได้ง่าย ง่ายแจกให้กลุ่มได้ การสนทนากลุ่มย่อยครั้งที่ 3 นี้ได้สร้างผลิตภัณฑ์ คือ ยาหม่องสมุนไพรหญ้าเอ็ดยัด และยาหม่องน้ำ ผู้นำชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนะนำพืชสมุนไพรที่นำมาประกอบอาหารเป็นยาสมุนไพรพื้นบ้าน นำต้นกล้าสมุนไพรพื้นบ้านมาแจกคนในชุมชนนำไปปลูกในบริเวณบ้าน เป็นการส่งเสริมการใช้สมุนไพรดูแลป้องกันสุขภาพเบื้องต้น

7. นำข้อมูลที่มีการวิเคราะห์ ตรวจสอบมาจัดทำเป็นแผนพับ “สมุนไพรพื้นบ้าน สุขภาพดีด้วยวิถีธรรมชาติ” มีเนื้อหาเกี่ยวกับพืชสมุนไพร วิธีใช้สรรพคุณ ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่ร่วมกันพัฒนากับชุมชน “ยาม่องหญ้าเอ็ดยัด” ตามสูตรที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อใช้เผยแพร่ข้อมูลการใช้สมุนไพรสำหรับดูแลสุขภาพเบื้องต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยนำข้อมูลที่ได้ทำการแยกหมวดหมู่แล้ว หาความหมายและตีความเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ให้เห็นถึงภาพรวมของชุมชนเกี่ยวกับชนิดของพืชสมุนไพร สรรพคุณ การนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ การจัดเก็บองค์ความรู้ การอนุรักษ์ รูปแบบ วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ข้อมูลนำมาจากการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อระดมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลักคือ

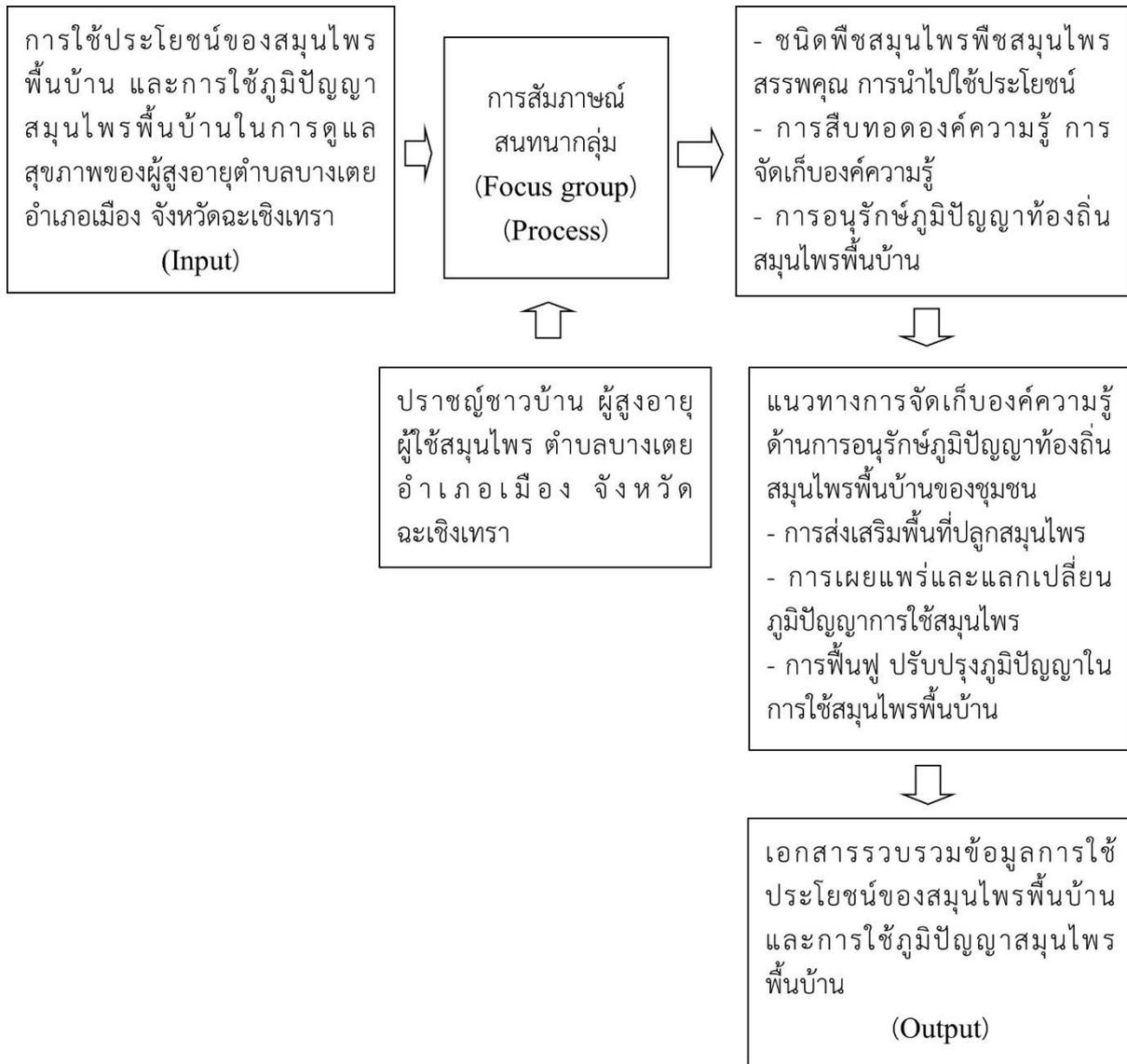
1.1 การวิเคราะห์ข้อมูล องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา อาทิ ชนิดพืชสมุนไพร สรรพคุณ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ สูตรหรือตำรับการใช้ยา เป็นต้น

1.2 การวิเคราะห์ข้อมูล แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อนำข้อมูลมาจัดเก็บให้เป็นระบบสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อไปในรูปแบบเอกสาร การฝึกอบรม จัดกิจกรรม การเผยแพร่ในรูปแบบอื่น

2. นำข้อมูลที่ศึกษาจัดทำเป็นเอกสารเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ของชุมชน โดยข้อมูลผ่านการตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลและผู้เชี่ยวชาญในชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อนำมาจัดการความรู้สมุนไพรให้เหมาะสมกับชุมชน พัฒนาสื่อในการพัฒนาต่อยอด การใช้ประโยชน์ จัดกิจกรรมให้หลากหลาย ซึ่งหน่วยงานสถาบันทางการศึกษา สาธารณสุขภายในชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้านเข้ามามีส่วนในการขับเคลื่อนกับผู้รู้ด้านสมุนไพรในชุมชนท้องถิ่น จะเกิดการต่อยอดทรัพยากรทางท้องถิ่นแบบบูรณาการ โดยมีกรอบแนวคิดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative research) โดยการจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการศึกษาวิจัยรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้สรุปตามประเด็นการศึกษา ดังนี้

1. สมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุชุมชนบางเตย ดังนี้

1.1 สมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในชีวิตประจำวันในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ จำนวน 21 ชนิด ดังนี้ กล้วยน้ำว่า กะเพรา ข่า ตะไคร้ ใบหม่อน ผักแว่นเปรี้ยว พริก ฟ้าทะลายโจร มะขามป้อม มะนาว มะม่วงน้ำดอกไม้ มะม่วงหาวมะนาวโห่ มะละกอ มะแว้ง แสยก หนุ่ยปากกิ้ง หนุ่ยไผ่น้ำ หนานเฉาเหว่ย หรือป่าช้าเหงา เหงือกปลาหมอ โหระพา อังกาบหนู ส่วนประกอบของพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ใบ ลำต้น ราก ผล เหง้า และน้ำยาง

ตารางที่ 1 สมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณทางยา	ลักษณะวิธีการใช้
1.	 <p>กล้วยน้ำว่า</p>	<p>กล้วยน้ำว่าดิบ รักษาแผล ในกระเพาะอาหาร กล้วยน้ำว่าสุก แก้กโรคปอด แผลในกระเพาะอาหารวัณโรค แก้ท้องผูก</p>	<p>กล้วยน้ำว่าดิบ หั่นเป็นแว่น บาง ๆ นำไป จิ้มกับเกลือ แก้วไอ ในกรณีที่เป็นเบาหวานไม่ ควรจิ้มเกลือ ควรรับประทานโดยการนำมา บดเป็นผงให้ละเอียด ใช้รับประทาน ครั้งละ 1-2 ช้อนโต๊ะละลายน้ำชาข้าว น้ำผึ้ง หรือ น้ำธรรมดารับประทานก่อนอาหารครึ่งชั่วโมง เป็นการเคลือบกระเพาะอาหาร</p> <p>กล้วยน้ำว่าสุกงอม ให้รับประทานครั้งละ 2 ผล วันละ 3 ครั้ง ก่อนรับประทาน อาหารครึ่งชั่วโมง รับประทานต่อเนื่อง 2-3 เดือน แก้กท้องผูก แผลในกระเพาะอาหาร</p>
2.	 <p>กะเพรา</p>	<p>แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด ขับลม ทำให้เจริญอาหาร</p>	<p>ใช้ใบกะเพราทั้งใบสดและยอด 1 กำมือ นำมาต้มกับน้ำ 1 แก้ว นำน้ำมาดื่ม หรือ ใช้ประกอบเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ สำหรับ ใบแห้งชงประมาณ 4 กรัม นำมาต้มเอาน้ำ ดื่ม</p>

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณทางยา	ลักษณะวิธีการใช้
3.	ข่า 	รักษาท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลม ปวดท้อง รักษาลมพิษ โรคผิวหนัง	ใช้รากเหง้าข่าแก่สด มาตำให้ละเอียดเติมน้ำจำนวน 1 แก้ว รับประทานเฉพาะน้ำดื่มวันละ 3 เวลา หลังรับประทานอาหาร หรือหันตากแห้งนำมาชงเป็นชา
4.	ตะไคร้ 	ป้องกันความดันโลหิตสูง ทำให้ระบบการหายใจโล่ง บรรเทาอาการไข้หวัด ช่วยขับลม ช่วยให้เจริญอาหาร	ใช้ลำต้นแก่ทุบพอแหลก ประมาณ 1 กำมือ ต้มเอาน้ำดื่มหรือประกอบเป็นอาหาร ใช้ลำต้นหั่นเป็นชิ้น ๆ ตากแดดให้แห้ง แล้วนำไปคั่วให้เหลืองทำเป็นชาชงดื่มแทนน้ำชา ลดความดันโลหิตสูงและขับปัสสาวะ
5.	ใบหม่อน 	บำรุงสายตา โรคตา ต้อหิน ต้อกระจก ตาแฉะ ตาแดง ลดคอเลสเตอรอล ช่วยลดระดับไขมัน	ใช้ส่วนใบหม่อน จำนวน 4 ใบ ต้มกับน้ำ จำนวน 4 แก้ว ใช้เวลาในการต้ม 20 นาที รับประทานต่อเนื่องระยะเวลา 4 วัน
6.	ผักแว่นเปรี้ยว 	แก้ไอ ผลในปาก ฝี่ในลำคอ (แซงอ)	ใช้ยอดจิ้มเกลือ เคี้ยวในละเอียด อมไว้ก่อนค่อยกลืน
7.	พริก 	ช่วยทำให้ระบบหายใจโล่ง บรรเทาอาการไข้หวัด กระตุ้นให้เจริญอาหาร	ใช้ผลในการประกอบอาหาร
8.	ฟ้าทะลายโจร 	ช่วยรักษาโรคหวัด แก้ไอ บรรเทาอาการเจ็บคอ แผลจากโรคเบาหวาน	ใช้ใบสดหรือแห้ง 5-7 ใบ ชงด้วยน้ำเดือด 1 แก้ว ดื่มครั้งละ 1 แก้ว

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณทางยา	ลักษณะวิธีการใช้
9.	มะขามป้อม 	แก้ไอ บรรเทาอาการเจ็บคอ ละลายเสมหะ ป้องกันโรคมะเร็ง ชนิดต่าง ๆ	รับประทานผลแก่ แต่อย่า รับประทานมากจะทำให้ลิ้นเปื่อย (รับประทาน 4-5 ผล)
10.	มะนาว 	ช่วยป้องกันโรคมะเร็งลำไส้ ปอด ตับอ่อน เต้านม ต่อมลูกหมาก เป็นต้น แก้ไอ บรรเทาอาการเจ็บคอ	น้ำมะนาวเติมเกลือเล็กน้อย จิบ จะช่วยทำให้เสมหะถูกขับออก รับประทานช่วงเวลาเช้านก่อน รับประทานอาหาร โดยนำมะนาวผ่า ซีก แล้วคั้นใส่น้ำอุ่น
11.	มะม่วงน้ำดอกไม้ 	ช่วยป้องกันโรคมะเร็งต่าง ๆ แก้ อาการร้อนใน ช่วยบำรุงหัวใจให้ แข็งแรง เป็นยาอายุวัฒนะ	รับประทานผลสุก
12.	มะม่วงหาวมะนาวโห่ 	ช่วยแก้และบรรเทาอาการไอ อาการเจ็บคอ ขับเสมหะ โรคเบาหวาน โรคโลหิตจาง ความดันโลหิตสูง	ผลมี 2 สี ผลสีขาว และผลสี ม่วงรับประทานแล้วจะ่วงนอน ใน กรณีที่มีอาการเจ็บคอให้รับประทาน ครึ่งละ 3-5 ผล
ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณทางยา	ลักษณะวิธีการใช้
10.	มะนาว 	ช่วยป้องกันโรคมะเร็งลำไส้ ปอด ตับอ่อน เต้านม ต่อมลูกหมาก เป็นต้น แก้ไอ บรรเทาอาการเจ็บคอ	น้ำมะนาวเติมเกลือเล็กน้อย จิบ จะช่วยทำให้เสมหะถูกขับออก รับประทานช่วงเวลาเช้านก่อน รับประทานอาหาร โดยนำมะนาวผ่า ซีก แล้วคั้นใส่น้ำอุ่น

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณทางยา	ลักษณะวิธีการใช้
11.	มะม่วงน้ำดอกไม้ 	ช่วยป้องกันโรคมะเร็งต่าง ๆ แก้ อาการร้อนใน ช่วยบำรุงหัวใจให้ แข็งแรง เป็นยาอายุวัฒนะ	รับประทานผลสุก
12.	มะม่วงหาวมะนาวโห่ 	ช่วยแก้และบรรเทาอาการไอ อาการเจ็บคอ ขับเสมหะ โรคเบาหวาน โรคโลหิตจาง ความดันโลหิตสูง	ผลมี 2 สี ผลสีเขียว และผลสี ม่วงรับประทานแล้วจะง่วงนอน ใน กรณีที่มีอาการเจ็บคอให้รับประทาน ครั้งละ 3-5 ผล
13.	มะละกอ 	แผลแมลงกัดต่อย งูสวัด เริม	นำยางสีขาวจากผลมะละกอ ใช้ นำยางมาทาบริเวณแมลงกัดต่อย 2-3 ครั้ง
14.	มะแว้ง 	แก้ไอ ขับเสมหะ แก้โรคหอบหืด	ใช้ผลมะแว้งสีแดง 10-20 ผล นำมาต้มกับน้ำ ใส่เกลือเล็กน้อย รับประทานทั้งน้ำและเนื้อ
15	แสยก 	แก้พิษแมลงกัดต่อย ตะขาบกัด แมงป่องต่อย รักษาหัวหูด แก้ ปวดบวม แก้ฟกช้ำ กระจุกกร้าว สมานแผลห้ามเลือด	ใช้ยอดตำพอก นำยางสีขาวไปทา ตรงบนหัวหูด ทาบ่อย ๆ หูดก็จะ ค่อย ๆ หายไป ใบและยอดเป็นยา สมานแผลห้ามเลือด ลำต้นสดใช้ตำ พอกแก้ปวดบวม ฟกช้ำ กระจุกกร้าว

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณทางยา	ลักษณะวิธีการใช้
16.	หญ้าปักกิ่ง 	ป้องกันโรคมะเร็ง โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง	ใช้ลำต้น ราก จำนวน 6 ต้น มาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ โขลกให้ละเอียด ต้มน้ำประมาณ 1 แก้ว กรองเอา เฉพาะน้ำ แบ่งครึ่งดื่มเช้า เย็นก่อน รับประทานอาหาร
17.	หญ้าไผ่น้ำ 	บำรุงไต ขับปัสสาวะ ลดการ อักเสบของทางเดินปัสสาวะ แก้ พิษงูกัด แก้ร้อนใน	ใช้ลำต้น ใบ สด 1 กิโลกรัม ต้ม น้ำ 4 ลิตร ประมาณ 30 นาที ต้ม วันละ 2 แก้ว เฉพาะน้ำ ใช้กรณี ของผู้ที่เริ่มมีอาการของโรคไต
18.	หนานเฉาเหว่ย หรือ ป่าช้าเหงา 	ลดความดันโลหิต ลดไขมัน ในเลือด ลดน้ำตาลในเลือด ปกป้องไต และตับ	ใช้ใบสด ล้างสะอาด ควรเคี้ยวไม่เกิน วันละ 3 ใบ ไม่แนะนำให้รับประทานทุก วัน ผู้ป่วยเบาหวานห้ามรับประทานมาก เกินไปอาจทำให้ภาวะน้ำตาลตกได้
19.	เหงือกปลาหมอ 	เป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้ ระบบเลือดลมไหลเวียนดี ช่วย รักษาวิณโรค แก้ผดผื่นคันตาม ร่างกาย	ใช้ต้นและใบเหงือกปลาหมอตัวผู้ ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง หั่นเป็นท่อนเล็ก ๆ ต้มกับน้ำ 1 ลิตร ต้มยาให้เดือนนาน 10 นาที รับประทานเฉพาะน้ำต้มตอน อุ่น ๆ หรือพอกคั้นน้ำสด
20.	โหระพา 	ขับลม ลดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง ช่วยให้เจริญอาหาร	ใช้ใบและยอด 6-10 กรัม ทำให้แห้ง ขงเป็นชาดื่ม หรือใช้ประกอบอาหารเพื่อ สุขภาพ

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณทางยา	ลักษณะวิธีการใช้
21.	อังกาบหนู 	แก้ปวด แก้อักเสบ รักษา ฟันและเหงือก แก้ไข้แก้หวัด ป้องกันโรคมะเร็งลำไส้ใหญ่	ใช้ใบอังกาบหนู จำนวน 5 ใบ ต้ม กับน้ำจำนวน 1 แก้ว ต้มให้เดือด ประมาณ 30 นาที รับประทานตอน เช้าก่อนรับประทานอาหาร (ต้อง รับประทานควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน)

1.2 สรรพคุณของสมุนไพรพื้นบ้านนำมาใช้การบำบัดโรคภายใน นำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพรมาใช้เป็นยารักษาตามอาการ อาทิ ช่วยรักษาโรคหวัด แก้ไอ บรรเทาอาการเจ็บคอ ขับลม ลดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง บำรุงสายตา โรคตา ต้อหิน ต้อกระจก ตาแฉะ ตาแดง ลดคอเลสเตอรอล ช่วยลดระดับไขมัน เป็นต้น สำหรับสรรพคุณที่ใช้เป็นยาทาภายนอก เพื่อใช้แก้โรคผิวหนัง แผลแมลงกัดต่อย งูสวัด เริม เป็นต้น สมุนไพรพื้นบ้านบางชนิดสามารถนำมาประกอบอาหารช่วยให้เจริญอาหารสำหรับผู้เบื่ออาหารได้

1.3 สมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกในบริเวณบ้านของชุมชนส่วนใหญ่ อาทิ ข่า ตะไคร้ โหระพา กะเพรา เป็นต้น

1.4 วิธีการนำสมุนไพรมาใช้นั้นมีหลากหลายวิธี สำหรับใช้เป็นยาภายใน เช่น นำมาต้มชงรับประทานสด เป็นต้น สำหรับใช้เป็นยาภายนอก เช่น ทา พอก ประคบ อย่างไรก็ตามรูปแบบการใช้ประโยชน์สมุนไพรที่ชุมชนนิยมใช้มากที่สุด คือ การนำมาต้ม ชง สำหรับดื่ม รับประทานสด

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน บางเตย พบว่า มีผู้รู้ด้านสมุนไพรชุมชน 3-5 คน การถ่ายทอดองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้านที่มีประสบการณ์ และการถ่ายทอดตามแบบบรรพบุรุษให้ลงมือปฏิบัติตาม โรคที่ใช้สมุนไพรรักษาส่วนใหญ่ เป็นการป้องกันโรค ดูแลสุขภาพ อาการแก้ไข้ การอักเสบ แผลพุพอง อาการเกี่ยวกับทางเดินอาหาร โดยการใช้เป็นยาสมุนไพร และนำมาปรุงเป็นอาหาร สำหรับผู้รู้ด้านสมุนไพรนั้นมีอายุมากซึ่งมีผู้สืบทอดอย่างจริงจังน้อย เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน

3. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้ประโยชน์สมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบางเตย พบว่า ผู้นำชุมชนมีการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรค และส่งเสริมสุขภาพ ส่งเสริมสนับสนุนการปลูกพืชสมุนไพร และสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่น ร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นให้คงอยู่ต่อไป โดยสร้างองค์ความรู้ พัฒนาแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งภายในชุมชนมีผู้ให้ความรู้ด้านสมุนไพรแต่ไม่มีความต่อเนื่อง ฉะนั้นชุมชนมีความต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการจัดจำหน่าย

แจกให้กับคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้าน เช่น ตะไคร้ ตะไคร้หอม มะกรูด เตย รวมทั้งใช้สมุนไพรพื้นบ้านเป็นอาหาร ชุมชนบางเตยมีเมนูอาหารสมุนไพรพื้นบ้านสูตรโบราณที่ควรอนุรักษ์ไว้ คือ แกงหัวปลีกล้วยปลาค่อน

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

การรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถามผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็น จำนวน 30 คน การสนทนากลุ่มย่อยทั้งหมดจำนวน 3 ครั้ง ชุมชนมีแนวทางดังนี้

1. ชุมชนบางเตยมีความต้องจัดทำแผ่นพับเผยแพร่องค์ความรู้สมุนไพร ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน เพราะการจัดทำแผ่นพับสามารถศึกษาหาความรู้ได้ดีกว่าในอินเทอร์เน็ต เนื่องจากสามารถเปิดศึกษาอ่านข้อมูลโดยไม่ต้องใช้เทคโนโลยี อ่านได้ทุกสถานที่ สามารถศึกษาด้วยตนเองที่บ้านได้ หากเป็นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตผู้สูงอายุไม่สะดวกในการสืบค้นข้อมูล เนื่องจากชุมชนมีปัญหาสัญญาณการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต

รูปที่ 1 แผ่นพับสมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบางเตย

2. ชุมชนบางเตยมีความต้องการสาธารณสุขอำเภอให้ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านตามหมู่บ้าน เนื่องจากคนในชุมชนที่สนใจบางคนไม่สะดวกการเดินทางเพราะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ไม่มีรถ การเดินทางไปอบรมต้องเสียค่าใช้จ่ายการเดินทางไปอบรม

3. ชุมชนบางเตยมีความต้องการให้มีวิทยากรมาอบรมความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน พัฒนาต่อยอดในการสร้างรายได้ในอนาคต เช่น สเปร์รตะไคร้หอมกันยุง ยาหม่อง น้ำสมุนไพร เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. สมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในชีวิตประจำวันในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ จำนวน 21 ชนิด ดังนี้ กล้วยน้ำว่า กะเพรา ช่า ตะไคร้ ใบหม่อน ผักแว่นเปรี้ยว พริก ฟ้าทะลายโจร มะขามป้อม มะนาว มะม่วง น้ำดอกไม้ มะม่วงหาวมะนาวโห่ มะละกอ มะแว้ง แสยก หญ้าปักกิ่ง หญ้าไผ่น้ำ หนานเฉาเหว่ย หรือป่าช้า เหงา เหงือกปลาหมอ โหระพา อังกาบหนู ส่วนประกอบของพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ใบ ลำต้น ราก ผล เถ่า และน้ำยาง สรรพคุณของสมุนไพรพื้นบ้านใช้การบำบัดโรคภายใน โดยนำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพรมาใช้เป็นยารักษาอาการ อาทิ ช่วยรักษาโรคหวัด แก้ไอ บรรเทาอาการเจ็บคอ ขับลม ลดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง บำรุงสายตา โรคตา ต้อหิน ต้อกระจก ตาและ ตาแดง ลดคอเลสเตอรอล ช่วยลดระดับไขมัน เป็นต้น สำหรับสรรพคุณที่ใช้เป็นยาทาภายนอกใช้แก้โรคผิวหนัง แผลแผลงกัดต่อย งูสวัด เริม เป็นต้น จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของประชาชน ยังสรุปได้ว่ามีประชาชนที่ทำอาชีพเกษตรกรรมมักนำสมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกเองตามบ้านมาใช้เป็นยารักษาโรค เช่น หนานเฉาเหว่ย ตะไคร้ ฟ้าทะลายโจร ขมิ้น มะกรูด เป็นต้น โดยมีประชาชนทดลองใช้หนานเฉาเหว่ยแก้ความดัน เบาหวาน ซึ่งสามารถนำสมุนไพรเหล่านี้มาใช้ควบคู่กับการรักษาโรคและควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน ชัชชญา สมมณี และสามารถ ใจเตี้ย (2564 : 508-522) สมุนไพรที่ชาวบ้านนำมาใช้เป็นยารักษาโรคซึ่งโรคที่สามารถเกิดขึ้นง่าย มีประยุกต์ใช้สรรพคุณสมุนไพรพื้นบ้านให้เหมาะสมกับการรักษาโรคในปัจจุบัน เช่น บอระเพ็ด ปลาไหลเผือก ฟ้าทะลายโจร และย่านาง ช่วงสถานการณ์โรคโควิด-19 ผู้นำชุมชนบางเตยนำสมุนไพรพื้นบ้านมาปรุงเป็นน้ำสมุนไพรแจกเพื่อป้องกันรักษาอาการจากโรคโควิด-19 เช่น มะม่วงหาวมะนาวโห่ ฟ้าทะลายโจร มะขามป้อม ศิริวรรณ ประสพสุข (2566 : 576-589) หมอยาพื้นบ้านได้มีการใช้ตำรับยาแก้ไข้ รักษาบรรเทาอาการผู้ป่วยโควิด-19 ที่เดินทางเข้ามาในชุมชนตำบลคอแลน เพราะชาวบ้านในชุมชนไม่ได้ออกไปไหน ส่วนมากทำมาหาเลี้ยงชีพและอาศัยอยู่แต่ในชุมชน โรคโควิด-19 จึงมาจากชาวบ้านที่เดินทางเข้ามาในชุมชนเสียส่วนใหญ่ ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษามีอาการเป็นไข้หนาวสั่น ปวดตัว และเหนื่อยเวลาหายใจ รักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันไม่หาย จึงนำสมุนไพรในตำรับยาแก้ไข้ ได้แก่ หมากใต้ใบ สะเดาดิน และฟ้าทะลายโจร มาผสมกับโทงเทงหรือขิงเฝือก ต้มให้ผู้ป่วยดื่มรับประทานปรากฏว่า อาการเจ็บป่วยดีขึ้นอย่างรวดเร็วใน 3 วัน และเมื่อต้มทาน 7-14 วัน ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วย ฤทธิชัย แกมมาก, พระครูวิมลศิลป์ และสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์ (2561 : 86-87) พบว่า สมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในชุมชนบ้านหัวฝายมี 2 ประเภท 1) สมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรในชุมชนหัวฝาย จำนวน 11 ชนิด ดังนี้ กระจ่าง ขมิ้นชัน ช่า ไพล ตะไคร้ ตะไคร้หอม มะกรูด มะขามมะตูม เตยหอม และส้มป่อย 2) สมุนไพรที่นำมาใช้เป็นอาหาร

หรือเป็นส่วนผสมในการปรุงอาหาร จำนวน 29 ชนิด นวพรรษ ผลดี และวระชาติ โตแก้ว (2560 : 132-133) พบว่าศึกษาภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นในชุมชนพื้นที่ป่าชุมชนพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหินฮาว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น พบว่า สมุนไพรทั้งหมด 65 วงศ์ 98 ชนิด และสมุนไพรที่เป็นพืชอาหารพบ 47 ชนิด มีพืชสมุนไพรหลายชนิดที่นิยมนำมาใช้รักษาโรค หรือกลุ่มอาการผิดปกติของร่างกาย แต่ละชนิดที่นำมาใช้จะมีสรรพคุณหลายอย่าง การบำบัดรักษาอาการป่วยพื้นฐาน ได้แก่ ลดอาการไข้ พบ 33 ชนิด เช่น มะม่วงหาวมะนาวโห่ มะรุม ลดน้ำตาลในเลือดพบ 26 ชนิด เช่น หัวข่าเย็นใต้ รากสามสิบ แก้วทองเสียว พบ 21 ชนิด เช่น ตะขบป่า มะตูม ขับเสมหะ พบ 21 ชนิด เช่น พลุควา มะขามป้อม ข่า วิธีการนำสมุนไพรมาใช้นั้นมีหลากหลายวิธี สำหรับใช้เป็นยาภายใน เช่น นำมาต้ม ชงรับประทานสด เป็นต้น สำหรับใช้เป็นยาภายนอก เช่น ทา พอก ประคบ อย่างไรก็ตามรูปแบบการใช้ประโยชน์สมุนไพรที่ชุมชนนิยมใช้มากที่สุด คือ การนำมาต้ม ชง สำหรับต้ม รับประทานสด จันทร์จิรา ตรีเพชร, ศักดิ์ชาย เพ็ชรตรา และวรวาภูมิ มหามิตร (2564 : 213-224) พบว่าศึกษาเกี่ยวภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรท้องถิ่นตามนิเวศธรรมชาติลำน้ำพรม จังหวัดชัยภูมิ พบว่าพืชสมุนไพรที่พบและใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ พืชวงศ์ขิง (ZINGIBERACEAE) และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร มีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในท้องถิ่น มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการส่งเสริม ป้องกัน บำบัดรักษาและฟื้นฟูสุขภาพในรูปแบบการใช้สมุนไพร ด้วยการใช้สมุนไพร ทาสด ต้ม ผนผสมน้ำ และลูกประคบสมุนไพร ศิริวรรณ ประสพสุข (2566 : 576-589) พบว่าภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน ตำบลคอแลน อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 62 ชนิด ชุมชนนำมาทำตำรับยารักษาตามอาการหรือโรคแต่ละโรค ได้แก่ ยาเคี้ยว ยาตอง ยาทายานวด โดยตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้รักษาโรคส่วนใหญ่ใช้ในการบรรเทาอาการเจ็บป่วยในชีวิตประจำวัน เช่น แก้ไข้ ปวดเมื่อย บำรุงร่างกาย รักษาบาดแผล ปวดท้อง ท้องเสีย โรคกระเพาะ อาหารเป็นพิษ และแมลงสัตว์กัดต่อย เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน บางเตย พบว่ามีผู้รู้ด้านสมุนไพรชุมชน 3-5 คน การถ่ายทอดองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้านที่มีประสบการณ์ และการถ่ายทอดตามแบบบรรพบุรุษให้ลงมือปฏิบัติตาม โรคที่ใช้สมุนไพรรักษาส่วนใหญ่ เป็นการป้องกันโรคดูแลสุขภาพ อาการแก้ไข้ การอักเสบ แผลพุพอง อาการเกี่ยวกับทางเดินอาหาร โดยการใช้เป็นยาสมุนไพรและนำมาปรุงเป็นอาหาร สำหรับผู้รู้ด้านสมุนไพรนั้นมีอายุมากซึ่งมีผู้สืบทอดอย่างจริงจังน้อย เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน นำพล แปนเมือง, ปภาภัสสร ธีระพัฒน์วงษ์ และเพชรรัตน์ รัตนชมภู (2566 : 37-50) การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนับว่าเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพราะสมุนไพรพื้นบ้านยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งจัดเป็นยารักษาโรคขั้นพื้นฐานและอยู่ใกล้ตัว การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ทักษะและประสบการณ์เกี่ยวกับสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในชุมชน นำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงทางภูมิปัญญาจากบรรดาปราชญ์ผู้สูงอายุสู่กลุ่มคนรุ่น

ใหม่ในชุมชน เมื่อองค์ความรู้เหล่านี้ถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ จะเกิดขึ้นอย่างมีพัฒนาการตามพลวัตวิถีในโลกยุคใหม่ ดิษฐพล ใจซื่อ, ณัฐพร คำศิริรักษ์ และอังควีร์ จันทะโคตร (2564 : 251-264) พบว่าสถานการณ์การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุเกิดจากการเรียนรู้และสืบทอดต่อมาจนเป็นแบบแผนและวิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยมีแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติและบุคคลเป็นสิ่งที่สนับสนุน ในปัจจุบันถูกมองว่าเป็นสิ่งมลายาล้าสมัย ซึ่งต้องการให้มีการศึกษาเชิงลึกและสืบทอดภูมิปัญญานี้ไว้ เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกสมุนไพรการร่วมมือกับประชาชนชาวบ้านด้านสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรวบรวมสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น โดยใช้วิธีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรักษาผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการติดตามผล การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร รวมทั้งพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลอย่างเป็นระบบ พรปวีณ์ คำหลวง และเกสร สำเภาทอง (2561 : 90-98) พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญามีอยู่ 3 รูปแบบ ดังนี้ คือ 1. การถ่ายทอดผ่านการบอกเล่าในครอบครัวและชุมชน 2. การถ่ายทอดผ่านตัวบุคคลด้วยการปรุงและบริโภคในครัวเรือน 3. การถ่ายทอดผ่านการจดบันทึก เป็นเอกสารบันทึก หรือตำรา

3. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์สมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบางเตย พบว่าผู้นำชุมชนมีการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพ ส่งเสริมสนับสนุนการปลูกพืชสมุนไพร และสร้างจิตสำนึกของในชุมชนท้องถิ่น ร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นให้คงอยู่ต่อไป โดยสร้างองค์ความรู้ พัฒนาแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งภายในชุมชนมีผู้ให้ความรู้ด้านสมุนไพรแต่นานมาก ฉะนั้นชุมชนมีความต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการจัดจำหน่าย แจกให้กับคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้าน เช่น ตะไคร้ ตะไคร้หอม มะกรูด เตย ใช้สมุนไพรพื้นบ้านเป็นอาหาร เช่น หัวปลีกล้วย ฤทธิชัย แกมมาก, พระครูวิมลศีลปะกิจ และสุภัสชา พันเลิศพาณิชย์ (2561 : 128-129) พบว่าวิธีการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านมี 4 วิธี 1) การปลูกจิตสำนึกในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญในนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้ประโยชน์ 2) การปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน 3) การฟื้นฟู ปรับปรุงภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และ 4) การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านอย่างกว้างขวางโดยการใช้สื่อและวิธีการต่าง ๆ สุนทรี จินธรรม, จิรภัทร์ อัจฉริศิลป์เวท, รัชนิวรรณ จินธรรม และประภัสรา ธรรมวัชรางกูร (2567 : 183-199) พบว่าวิธีการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านมี 4 วิธีคือ ก) การปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักในคุณค่า ข) การปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน ค) การฟื้นฟู ปรับปรุงภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และ ง) การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านอย่างกว้างขวางโดยใช้

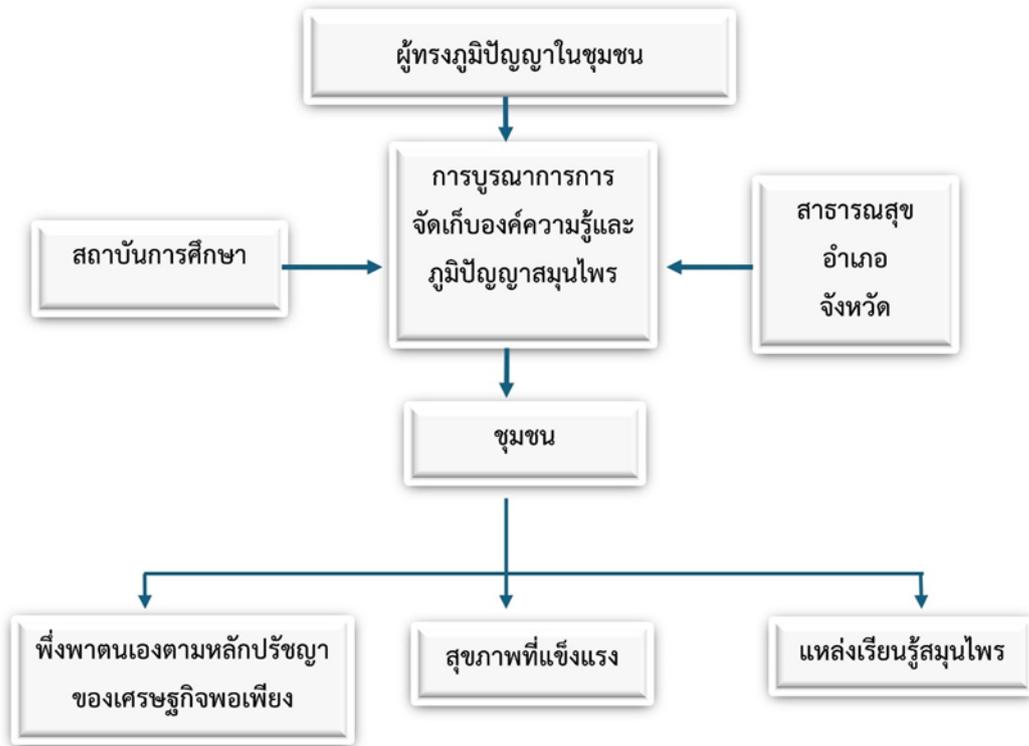
สื่อและวิธีการต่าง ๆ โดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐเข้าไปสนับสนุนส่งเสริม การให้ความรู้ รัชชานันท์ ศรีสุภักดิ์ และประภากร ศรีสว่างวงศ์ (2566 : 104-115) พบว่าการดำเนินงานที่ ดีและขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องนั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ อันได้แก่การประสานงานและร่วมกัน ดำเนินงานจาก ภาครัฐ ภาคชุมชน และภาคประชาชน โดยภาครัฐ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เข้า มาสนับสนุนการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านกฎหมาย การผลิตการแปรรูป รวมถึง การจัดจำหน่าย รวมถึงสนับสนุนงานประมาณแก่ชุมชน อย่างต่อเนื่อง หน่วยงานด้านสุขภาพ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีการดำเนินดูแลสุขภาพและส่งเสริมให้ความรู้ในการใช้สมุนไพรอย่าง เหมาะสมให้แก่ประชาชน มีการกำหนดการตรวจสุขภาพให้ชัดเจน เพื่อเป็นการส่งเสริมสุขภาพให้แก่คนใน ชุมชนรวมถึงให้ประชาชนตระหนักและใส่ใจในสุขภาพด้วย ภาคชุมชนอัน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ควรให้ข้อมูลการ ประชาสัมพันธ์ข่าวสารรวมถึงการเชิญชวนให้ประชาชนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญในการปลูกพืชสมุนไพรใน ครัวเรือน มีความร่วมมือกับปราชญ์ชาวบ้านในการให้ข้อมูล ส่งเสริม ความรู้เรื่องสมุนไพรด้วย ซึ่งจะได้ เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาแปรรูปสมุนไพร ภาคประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงประโยชน์ ของสมุนไพร เพื่อนำมาดูแลสุขภาพของตนเองและคนในครอบครัวให้มีภาวะสุขภาพที่ดี

4. แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบล บางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่ารูปแบบเป็นกิจกรรม อบรมให้ทบทวนองค์ความรู้การใช้ สมุนไพร การสร้างสื่อถ่ายทอดความรู้รูปแบบแผ่นพับเหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยมีหน่วยงานภาครัฐมีส่วนร่วม ในการดำเนินงาน เช่น สาธารณสุขอำเภอให้ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านตามหมู่บ้าน มีวิทยากรมาอบรม ความรู้เกี่ยวกับแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน พัฒนาต่อยอดในการสร้างรายได้ในอนาคต เช่น สเปร์ต๊ะไคร้หอม กันยุง ยาหม่อง น้ำสมุนไพร เป็นต้น ผู้นำชุมชนมีการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร เชิญชวนให้ประชาชนร่วม กิจกรรม โดยร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมให้ความรู้เรื่องสมุนไพร เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาแปรรูป สมุนไพร ตลอดจนแหล่งเรียนรู้ที่ประชาชนสามารถมาร่วมกลุ่มจัดกิจกรรมร่วมกันได้ มีความตระหนักถึง ประโยชน์ของสมุนไพรเพื่อนำมาดูแลสุขภาพ ประภาศรี ธนากุล, สุวารีย์ ศรีปุณณะ และสมจิตต์ สุพรรณทสน์ (2560 : 138-151) พบว่าปัญหาการใช้สมุนไพรผู้ป่วย ได้แก่ 1) ขาดความรู้ในการเลือกใช้สมุนไพร 2) ขาด ความสามารถในการใช้สมุนไพรอย่างถูกต้องและมีคุณภาพ 3) ขาดสื่อและการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ ต้องการเรียนรู้จากสื่อประเภทแผ่นพับและหนังสือ ต้องการเพิ่มวิธีการทำสมุนไพรให้เป็นยาและอาหาร และ ต้องการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ฐาปณี เลขาพันธ์ และจุฑารัตน์ ศรารณวงค์ (2558 : 12- 25) พบว่ากระบวนการถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้ ซึ่งใช้วิธีการที่หลากหลายและใช้สื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และอินเทอร์เน็ตในการทำให้ความรู้แพร่กระจายออกไป จันท์จิรา ตรีเพชร, ศักดิ์ชาย เพ็ชรตรา และวรารุฒิ มหามิตร (2564 : 213-224) พบว่าแนวทางการอนุรักษ์สมุนไพรในท้องถิ่น ควรมี การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนด้วยการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพร สร้าง

แหล่งเรียนรู้ จัดทำเป็นแปลง ปลูกและรวบรวมพืชสมุนไพรที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ในท้องถิ่น และมีการใช้ในชีวิตประจำวัน สร้างสวนสมุนไพรในวัดหรือในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ส่งเสริมรูปแบบแหล่งเรียนรู้เพื่อชุมชนที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มัลลิกา ทองแถม, ธนชพร หาได้, ธีรศิลป์ กันธา และอังคณา ตาเสนา (2566 : 116-128) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน พบว่า ควรดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบของสวนสมุนไพรจากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำความต้องการของคนในชุมชนที่ต้องการฝึกปฏิบัติการทำยาหม่องเพื่อไว้ใช้กับผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำงานจะมีอาการเมื่อยล้า ปวดเมื่อย วิงเวียนต้องการยาหม่องช่วยให้สดชื่น คลายความเมื่อยล้า ผู้สูงอายุไม่เคยฝึกปฏิบัติ และคิดว่าการผลิตนั้นยาก จากการให้ฝึกปฏิบัตินั้นระหว่างขั้นตอนทำวิทยากรได้อธิบายส่วนประกอบของยาหม่องสามารถทำได้ 2 ชนิด แบบน้ำและแบบแข็ง อัจฉรา วารีย์ และนงลักษณ์ วุฒิปรีชา (2561 : 64-71) พบว่าการให้ความรู้การใช้สมุนไพรรวมถึงผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร การฝึกปฏิบัติทำยาหม่องโพลทำให้ผู้เข้าอบรมทราบว่าวิธีการเตรียมและใช้สมุนไพรนั้นมีขั้นตอนการทำที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและผู้ใช้สามารถทำได้ด้วยตนเองนั้น ทำให้ผู้เข้าอบรมได้รับความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นและเกิดการพัฒนาดตนเอง สามารถใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ ปฏิภาณี ชันธโภาค และเนตรนภา สาสังข์ (2565 : 114-127) พบว่ากลุ่มเป้าหมายยังคงขาดความรู้ด้านการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ เมื่อส่งเสริมความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการดูแลผู้สูงอายุ ทำให้พฤติกรรมการใช้สมุนไพรดูแลตนเองของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น โดยผ่านการฝึกอบรมการเตรียมและการใช้สมุนไพร รวมไปถึงผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร การฝึกปฏิบัติทำยาหม่องโพลทำให้กลุ่มตัวอย่างทราบว่าวิธีการเตรียมและใช้สมุนไพรนั้นมีขั้นตอนทำที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและผู้ใช้สามารถทำได้ด้วยตนเอง รัชชานันท์ ศรีสุภักดิ์ และประภากร ศรีสว่างวงศ์ (2566 : 104-115) ได้เสนอแนวทางเพื่อสร้างรูปแบบการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรในชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรม ได้แก่ อบรมให้ ทบทวนองค์ความรู้การใช้สมุนไพร การสร้างสื่อประชาสัมพันธ์และต่อยอดการจำหน่ายสินค้าในชุมชน อบรมให้ความรู้กฎหมายด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพและอบรมการสร้างผลิตภัณฑ์สมุนไพรธรรมชาติ ส่วนองค์การส่วนตำบลจัดอบรมให้ความรู้และสนับสนุนประชาชนในการใช้สมุนไพร ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม) ประชาสัมพันธ์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนมีความตื่นตัวและสานต่อกิจกรรมอย่างยั่งยืน โดยมีกลุ่มสมุนไพรในการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์สมุนไพร ประชาชนชาวบ้านส่งเสริมให้ความรู้แก่คนในชุมชน ประชาชนได้ดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพร โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพให้บริการสุขภาพอย่าง ไสว หวาน เสรีจ และดารณี อ่อนชมจันทร์ (2561 : 420-435) องค์ความรู้ต่าง ๆ ได้มาจากสิ่งสมประสพการณ์ การจดจำของหมดพื้นบ้าน โดยที่ในองค์ความรู้บางประการ ยังไม่ได้รับการจัดให้เป็นระบบระเบียบ และไม่ได้บันทึกเก็บไว้ ทำให้อาจมีการสูญหายของข้อมูลไปเรื่อย ๆ ควรศึกษาและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลองค์ความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาของหมอพื้นบ้านให้มีหลักฐานเชิงประจักษ์ทางวิทยาศาสตร์

เพื่อใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ต่อไป อย่างไรก็ตามควรส่งเสริมสนับสนุนเพื่ออนุรักษ์ คงไว้ซึ่งองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับให้ชนรุ่นหลังที่มีความสนใจในด้านนี้

ดังนั้นรูปแบบและแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรตามนโยบายส่งเสริมสุขภาพและการบริหารจัดการผู้ประกอบการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ดังนั้นแนวทางในการต่อยอดงานวิจัยครั้งต่อไป ควรเกิดจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานจากภาครัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล ควรสนับสนุนการอบรมให้ความรู้ประชาชนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสนับสนุนงบประมาณแก่ชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางเตย ควรดำเนินดูแลและส่งเสริมการใช้สมุนไพรอย่างเหมาะสม ภาคชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ต้องประชาสัมพันธ์ข่าวสาร เชิญชวนให้ประชาชนร่วมกิจกรรม โดยร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมให้ความรู้เรื่องสมุนไพรซึ่งจะได้เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาแปรรูปสมุนไพร และภาคประชาชนควรตระหนักถึงประโยชน์ของสมุนไพร เพื่อนำมาดูแลซึ่งเป็นการป้องกันการเกิดโรคและจะส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไปได้ ฉะนั้นการถ่ายทอดองค์ความรู้การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือชมรมผู้สูงอายุในชุมชนเป็นการส่งเสริมการนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพ และรักษาโรคต่าง ๆ โดยนำสื่อต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ เข้าถึงข้อมูล องค์ความรู้สุขภาพและสมุนไพรได้อย่างง่าย โดยมีการนำเทคนิคแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Management: KM) เมื่อหาแนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการสุขภาพด้วยสมุนไพร สู่การนำสมุนไพรไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองตามบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง และการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาสมุนไพรให้เกิดคุณค่าในชุมชน ฉะนั้นแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้านที่เป็นมรดกภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของไทยเสี่ยงต่อการสูญหาย จำเป็นต้องมีการจัดการความรู้สมุนไพรให้เหมาะกับวัย มีการนำสื่อมาประยุกต์ใช้จัดกิจกรรมให้เกิดความหลากหลาย นำสถาบันศึกษา สาธารณสุขเข้ามาขับเคลื่อนกับผู้ทรงภูมิปัญญาทางสมุนไพรของชุมชน เกิดการต่อยอดทรัพยากรทางท้องถิ่นแบบบูรณาการ ตามแนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้าน

รูปที่ 1 แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1.1 การศึกษาวิจัยในอนาคตควรมุ่งเน้นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพรพื้นบ้านแต่ละชนิดที่พบในชุมชนบางเตย โดยเฉพาะสมุนไพรที่มีการใช้บ่อยในชุมชน เช่น ฟ้าทะลายโจร มะม่วงหาวมะนาวโห่ มะขามป้อม เพื่อให้ได้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถนำมาสนับสนุนการใช้สมุนไพรอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนให้มีมาตรฐาน โดยศึกษาสัดส่วนและวิธีการเตรียมที่เหมาะสม รวมถึงการควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์

1.2 ในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ ควรศึกษารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ เพื่อให้การสืบทอดองค์ความรู้มีประสิทธิภาพและน่าสนใจมากขึ้น ควบคู่ไปกับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านเชิงพาณิชย์ที่ตอบสนองความต้องการของตลาด เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ให้กับชุมชน โดยยังคงรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้

1.3 การศึกษาในระดับภูมิภาคก็มีความสำคัญ โดยควรมีการวิจัยเปรียบเทียบองค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อรวบรวมและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาฐานข้อมูลสมุนไพรพื้นบ้านระดับจังหวัด นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศต่อการเจริญเติบโตและคุณภาพของสมุนไพรพื้นบ้านในชุมชน เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และปลูกสมุนไพรที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 หน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลและสาธารณสุขอำเภอ ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการใช้สมุนไพรพื้นบ้านอย่างเป็นรูปธรรม โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรพื้นบ้านประจำชุมชน เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสมุนไพร

2.2 ควรมีนโยบายส่งเสริมการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรเข้ากับระบบบริการสุขภาพ โดยสนับสนุนให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นของประชาชน และพัฒนาระบบส่งต่อความรู้ระหว่างหมอพื้นบ้านกับบุคลากรทางการแพทย์

2.3 ควรมีนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพด้านสมุนไพรพื้นบ้านร่วมกัน โดยจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและผู้สนใจจากชุมชนต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

2.4 ควรมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาสื่อและช่องทางการเผยแพร่ความรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชุมชน เช่น จัดทำคู่มือการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน หรือสื่อมัลติมีเดียที่เข้าใจง่าย เพื่อให้การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ปลูกสมุนไพรในชุมชน โดยส่งเสริมการจัดทำแปลงสาธิตการปลูกสมุนไพร และสนับสนุนการขยายพันธุ์สมุนไพรพื้นบ้านที่หายากหรือใกล้สูญพันธุ์ รวมถึงการจัดทำธนาคารเมล็ดพันธุ์สมุนไพรของชุมชน

2.6 สถาบันการศึกษาในพื้นที่ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรพื้นบ้าน โดยร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานและสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน พร้อมทั้งสนับสนุนการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อปกป้ององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

3.1 การจัดการความรู้และการถ่ายทอด ควรเริ่มจากการจัดทำทะเบียนปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ด้านสมุนไพรในชุมชน พร้อมทั้งรวบรวมจัดทำฐานข้อมูลสมุนไพรพื้นบ้านที่พบในชุมชน โดยระบุสรรพคุณและวิธีการใช้อย่างชัดเจน จากนั้นพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยเฉพาะแผ่นพับความรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ที่ใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่และมีภาพประกอบชัดเจน ควบคู่กับการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แบบตัวต่อตัว ระหว่างผู้รู้กับผู้สนใจในชุมชน

3.2 การบูรณาการกับระบบสุขภาพ โดยจัดอบรมให้ความรู้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร พัฒนาระบบการให้คำปรึกษาด้านการใช้สมุนไพรในชุมชน และสร้างความร่วมมือระหว่างหมอพื้นบ้านและบุคลากรสาธารณสุข พร้อมทั้งจัดทำคู่มือการใช้สมุนไพรสำหรับการดูแลสุขภาพเบื้องต้นที่เข้าใจง่าย

3.3 การอนุรักษ์และขยายพันธุ์สมุนไพร ด้วยการจัดทำแปลงสาธิตการปลูกสมุนไพรในชุมชน รวบรวมและขยายพันธุ์สมุนไพรที่หายาก จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนพันธุ์สมุนไพรระหว่างสมาชิก และสร้างเครือข่ายผู้ปลูกสมุนไพรในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

3.4 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยเริ่มจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการแปรรูปสมุนไพร เช่น การทำยาหม่อง น้ำสมุนไพร พัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม จัดทำคู่มือมาตรฐานการผลิต และพัฒนาช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชน

3.5 การส่งเสริมการใช้ประโยชน์ในวงกว้าง ผ่านการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรชุมชน จัดกิจกรรมรณรงค์การใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น สร้างเครือข่ายการใช้สมุนไพร และจัดทำสวนสมุนไพรสาธิตในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

3.6 การติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยจัดทำระบบติดตามการใช้สมุนไพรในชุมชน ประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ บันทึกและรวบรวมผลการใช้สมุนไพร และจัดประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การใช้สมุนไพรระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

เอกสารอ้างอิง

จันทร์จิรา ตรีเพชร, ศักดิ์ชาย เพ็ชรตรา และวราวุฒิ มหามิตร. (2564). การศึกษาภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรท้องถิ่นตามนิเวศธรรมชาติลำน้ำพรม จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 5 (1), 213-224.

ชัชชญา สมมณี และสามารถ ใจเตี้ย. (2564). การใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคของประชาชน ชุมชนสะลวง-ชี้เหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*. 19 (2), 508-522.

ฐาปนี เลขาพันธ์ และจุฑารัตน์ ศราวณะวงศ์. (2558). การจัดการความรู้ด้านสมุนไพร กรณีศึกษา กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงชี้เหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารบรรณศาสตร์ มศว*. 8 (1), 12-25.

- ดิษฐพล ใจชื่อ, ณัฐพร คำศิริรักษ์ และอังคิรี จันทะโคตร. (2564). ประสบการณ์การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีสานในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในชุมชน อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารการแพทย์โรงพยาบาลศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์*. 36 (2), 251-264.
- นวพรรษ ผลดี และวรชาติ โตแก้ว. (2560). ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นในชุมชน พื้นที่ป่าชุมชน บ้านหินฮาว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. รายงานวิจัย. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นำพล แปนเมือง, ปภาภัสสร อีระพัฒน์วงศ์ และ เพชรรัตน์ รัตนชมภู. (2566). แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านกรณีศึกษา : ตำบลโป่งเปือย อำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*. 12 (1), 37-50.
- ปฎิภาณี ชันธโภาค และเนตรนภา สาสังข์. (2565). ผลของโปรแกรมพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เทศบาลตำบลคลองจิก อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*. 28 (1), 114-127.
- ประไพพิมพ์ สุวีสินนท์ และประสพชัย พสุนนท์. (2559). กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 29 (2), 34-38.
- ประภาศรี ธนากุล, สุวารี ศรีบุญ และสมจิตต์ สุพรรณทัศน์. (2560). รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพของผู้ป่วยเบาหวาน ด้วยสมุนไพรพื้นบ้านโดยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 9 (2), 138-151
- พรปวีณ์ คำหลวง และเกสร สำเภาทอง. (2561). ภูมิปัญญาการบริโภคผักพื้นบ้านเพื่อประโยชน์ด้านสุขภาพของชาวบ้าน ตำบลศรีสะเกษ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน. *วารสารธรรมศาสตร์เวชสาร*. 19 (1), 90-98.
- มัลลิกา ทองแถม, ธนัษพร หาได้, อีรศิลป์ กันธา และอังคณา ตาเสนา. (2566). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่อำเภอมะสอ จังหวัดตาก. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*. 8 (1), 116-128.
- รัชชานันท์ ศรีสุภักดิ์ และประภากร ศรีสว่างวงศ์. (2566). รูปแบบการดูแลสุขภาพประชาชนด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 16 (4), 104-115.
- ฤทธิชัย แกมมาก, พระครูวิมลศีลปะกิจ และสุภัชชา พันเลิศพานิชย์. (2561). การส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน. รายงานวิจัย. วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ศิริวรรณ ประสพสุข. (2566). การศึกษาภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้านสู่นวัตกรรมชุมชน กรณีศึกษาตำบล
คอแลน อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏอุบลราชธานี*. 14 (2), 576-589.
- สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา. (2566). *แผนพัฒนาจังหวัดฉะเชิงเทรา (พ.ศ. 2566-2570)*. ฉะเชิงเทรา:
สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา.
- สุนทรี่ จินธรรม, จีรภัทร์ อัฐฐิติลป์เวท, รัชนีวรรณ จินธรรม และประภัสสรา ธรรมวัชรางกูร. (2567).
แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมือง จังหวัด
สระแก้ว. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*. 14 (1), 183-199.
- ไสว หวานเสรีจ และดารณี อ่อนชมจันทร์. (2561). การศึกษาองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรรักษาโรค :
กรณีหมอพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดเชียงราย. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*. 16
(3), 420-435
- อัชฌา วารีย์ และนงลักษณ์ วุฒิปรีชา. (2561). การพัฒนาศักยภาพการดูแลสุขภาพตนเองด้วยสมุนไพรใน
ผู้สูงอายุบ้านท่าข้าม ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *พยาบาลสาร*. 45 (2), 64-75.